

УДК 930.1:[069:378.4](477) "2002/2011"

Ірина Березанська

ФУНКЦІОНУВАННЯ МУЗЕЇВ ПРИ ПЕДАГОГІЧНИХ ВУЗАХ УКРАЇНИ I–II РІВНІВ АКРЕДИТАЦІЇ (2002–2011 РР.): ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ

У статті проаналізовано історіографічний доробок українських учених з питань діяльності музеїв при вищих педагогічних навчальних закладах I–II рівнів акредитації у 2002–2011 рр., визначено їх досягнення у висвітленні досліджуваної проблеми.

Ключові слова: музей, вищі навчальні заклади, функції музею, педагогічні вузи, історіографія.

Модернізація вітчизняної освіти вимагає нових підходів до виховання та навчання студентської молоді. Одним із важливих аспектів соціокультурного середовища вищого навчального закладу є музеї, яким належить важлива роль у здійсненні науково-методичного підходу діяльності закладів освіти. Відповідно до положення "Про музей при навчальному закладі, який перебуває у сфері управління Міністерства освіти і науки України", ця структурна одиниця, як складова системи навчально-виховної роботи, створюється з метою залучення учнівської та студентської молоді до вивчення і збереження історико-культурної спадщини українського народу, формування освіченої розвиненої особистості та сприяння вихованню у неї патріотизму, любові до України, поваги до народних звичаїв, традицій, національних цінностей українського народу [1].

Основними завданнями музею є: залучення молоді до пошукової, краєзнавчої, науково-дослідницької, художньо-естетичної та природоохоронної роботи; формування в молоді соціально-громадського досвіду на прикладах історичного минулого України; розширення і поглиблення загальноосвітньої та професійної підготовки молоді засобами позакласної, позашкільної роботи; надання допомоги педагогічному колективу навчального закладу в упровадженні активних форм роботи з молоддю; залучення молоді до формування, збереження та раціонального використання Музейного фонду України; вивчення, охорона і пропаганда пам'яток історії, культури і природи рідного краю; проведення культурно-освітньої роботи серед молоді та інших верств населення [1].

Метою статті є аналіз поглядів вітчизняних науковців початку XXI ст. щодо діяльності музеїв при вищих педагогічних навчальних закладах України I–II рівнів акредитації (далі – р.а.). Питанню діяльності музеїв при педагогічних вузах присвячено публікації: К. Адаменко, Л. Гайди, О. Горбенко, О. Караманова, І. Медведєвої, С. Муравської, Ю. Павленко, Н. Пусепліної, Н. Самойленко, А. Чуткого.

Окрім того, нами оглянуто сайти педагогічних вузів I–II р.а. Слід сказати, що не при усіх навчальних закладах функціонують музеї. Із 60 вузів, які є предметом нашого дослідження, лише у 18 створено музеї. Більша частина вищих навчальних закладів мають музеї, присвячені історії освіти закладу [2–11], інші – видатним особам краю чи засновникам даних закладів [12–15], народному та декоративно-прикладному мистецтву [16], народознавству [17], а також музеї-світлиці [18–19].

Експонати музеїв при навчальних закладах зібрані копіткою працею колективів викладачів і студентів. Стало традицією в багатьох музеях на початку навчального року проводити для студентів перші заняття. Окрім традиційних екскурсій у музеях практикують показ експонатів на лекціях, організуються тематичні виставки, матеріали музею студенти використовують при написанні курсових робіт, проведенні конференцій.

Музеї у своїй діяльності керуються Законом України "Про музеї та музейну справу" (249/95-ВР), постановою Кабінету Міністрів України від 20.07.2000 № 1147 (1147–2000-п) "Про затвердження Положення про Музейний фонд України", нормативно-правовими документами Міністерства освіти і науки України, Міністерства культури і туризму України з питань діяльності музеїв, згаданим вищим Положенням, а також окремим положенням про музей, затверджений керівником навчального закладу [20].

Однією з найважливіших проблем діяльності музеїв при вищих навчальних закладах є вдосконалення їх нормативно-правового забезпечення. Процес формування нормативно-правової бази діяльності музеїв при вищих навчальних закладах України з 20–30-х рр. ХХ ст. до наших днів порушується в публікації Л. Гайди. Кінець ХХ ст. – початок ХХІ ст. дослідниця називає періодом розширення нормативно-правової бази діяльності музеїв при вищих навчальних закладах, під час якого підготовлено блок нормативно-правових актів, серед яких Положення про музей при закладі освіти системи Міністерства освіти України, Положення про відомчу реєстрацію та перереєстрацію музеїв при закладах освіти та Положення про "Зразковий музей", наказ Міністерства освіти і науки "Про внесення змін до положень щодо музеїв при навчальних закладах, які перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки України" [21, с. 13–15].

Концептуальні засади державного управління музейною справою в Україні порушуються у статті Є. Бородіна, Т. Шапаренко. Дослідниками виявлено комплекс нормативно-правових документів, які регулюють процес державного управління музеями, показано місце та роль законодавчої бази України, що регламентує функціонування музеїв [22].

З прийняттям закону "Про вищу освіту" (2002 р.) вищі навчальні заклади I–II р.а. були включені до системи вищої освіти, а це вимагало суттєвого підвищення якості та ефективності навчального процесу. Приєднання України до Болонського процесу поставило перед педагогічними вищими навчальними закладами I–II р. а. нові вимоги щодо модернізації навчального процесу відповідно до європейських стандартів. Ці події змусили зосередити головну увагу дослідників на питаннях навчального процесу вузів, що призвело до зменшення уваги до діяльності музеїв даних навчальних закладів. Так, упродовж 2002–2007 рр. спостерігається відчутне зменшення кількості статей, присвячених функціонуванню музеїв при ВНЗ I–II р.а., однак це не означало повного призупинення досліджень у цій сфері. У 2007–2008 рр. з'являються публікації Л. Гайди, у яких порушуються питання нормативного забезпечення, обліку та реєстрації музейних предметів, наукового та навчально-методичного забезпечення діяльності музеїв, виділяються напрями та форми роботи музеїв при навчальних закладах [23–24].

Значний науковий інтерес становить дисертаційне дослідження Ю. Павленко, у якому автор серед основних напрямів, що використовуються музеями вищих педагогічних навчальних закладів для професійної підготовки майбутніх учителів, називає: використання музейних матеріалів як змістовно-структурної складової науково-методичного забезпечення навчального процесу (лекції, практичні, лабораторні заняття в музейному середовищі); залучення студентів до пошукової роботи; використання музею історії ВНЗ як дієвої форми виховної роботи; використання музейних колекцій при викладанні факультативів та спецкурсів тощо [25, с. 50]. Дослідницею уточнено сутність поняття "музеї педагогічного профілю"; аудиторні й позааудиторні форми, методи та прийоми роботи зі студентами в музейно-педагогічному середовищі; конкретизовано класифікацію музеїв педагогічного профілю, розширено уявлення про історію виникнення, особливості діяльності, функції, види музеїв педагогічного профілю як культурно-освітнього феномена та невід'ємного компонента освітнього середовища вищого педагогічного навчального закладу [26, с. 5].

Досліджуючи проблему музейно-педагогічної діяльності у вищих педагогічних закладах України Ю. Павленко, провівши анкетування серед студентів вищих навчальних закладів, дійшла висновку, що 24,72 % викладачів використовують музей, вивчаючи творчу спадщину славетних педагогів; 15,73 % для проведення студентами наукових досліджень; 13,48 % проводячи виховні заходи; 4,49 % для проведення лекцій, практичних занять. Разом з тим виявлено, що 26,97 % педагогів взагалі не вводять музейний компонент у викладацьку діяльність. Як показують результати анкетного опитування існує низка труднощів, які перешкоджають повній реалізації музейно-педагогічних можливостей у професійній підготовці майбутніх учителів: низька зацікавленість здійснювати музейно-педагогічну діяльність, яка існує через неусвідомленість повного комплексу шляхів його залучення у навчально-виховний процес ВНЗ; недостатність методичного забезпечення музейно-педагогічної діяльності; брак часу викладача або надмірна завантаженість іншими видами роботи [27, с. 9].

Н. Пусепліна використання освітнього потенціалу музеїв у підготовці майбутніх учителів вважає одним із дієвих засобів формування у підростаючого покоління потреби у творчому самовираженні, спілкуванні з історичною спадщиною, формуванні інтересу до педагогічної професії [28].

Кадрове забезпечення відіграє важливу роль у здійсненні науково-дослідної, соціально-виховної та освітньої функції музею навчального закладу. Проблема кадрового складу музеїв порушує у статті "Проблеми и перспективы развития музейного дела в Украине" авторський колектив Г. Кожоляно, А. Мойсей. І. Воротняк. На думку авторів, серйозним недоліком кадрового забезпечення музеїв є недостатня кількість вищих навчальних закладів, які займаються підготовкою спеціалістів для музейної сфери. Дослідивши кадровий склад музейних працівників, на їх переконання, молодих спеціалістів недостатньо, більше працівників середнього і старшого віку, оскільки для молоді ця робота неprestижна і малооплачувана [29, с. 154].

Питанням керівництва музеями при вузах приділена увага дослідниці С. Муравської. Так, керівник вузівського музею, повинен мати досвід роботи у музейній сфері, лідерські здібності, володіти вмінням адаптуватися до культури та умов конкретного музею. Серед недоліків, які впливають на функціонування музеїв, С. Муравська вважає відсутність у багатьох працівників базової музейної освіти [30].

Проблемою багатьох вищих навчальних закладів I–II р.а. є низький рівень їх відвідування. Причиною цього, на нашу думку, може бути недостатній рівень проінформованості студентів про існування музею в навчальному закладі як з боку музейних працівників, так і з боку педагогічного колективу. На думку А. Чуткого, причиною низького рівня відвідування музеїв є відсутність

достатньої інформації про роботу відповідних структур ВНЗ. Серед додаткових засобів заохочення відвідування музеїв студентами дослідник називає впровадження новітніх мультимедійних засобів, що дозволить компенсувати нестачу наочних експонатів, збільшить їх інформаційність і, водночас, перетворить їх на більш сучасні об'єкти, що посилять інтерес з боку студентства [31, с. 29].

Міністерство освіти і науки України проводить огляди музеїв при вищих навчальних закладах, метою яких є удосконалення профільної структури музеїв; проведення аналізу краєзнавчо-пошукової роботи музеїв та їх участі у навчально-виховному процесі закладу; виявлення кращих музеїв та заохочення їх діяльності.

Л. Самойленко, окрім позитивних моментів оглядів музеїв, вказує і на виявлені недоліки: проблема з приміщеннями та спеціальними музейними меблями, недостатнє кадрове забезпечення, слабка фондово-облікова робота, низька матеріально-технічна база тощо. Для удосконалення і покращання роботи музеїв вищих навчальних закладів, розширення їх мережі та підвищення ролі у науково-навчальному і культурно-освітньому процесах, на переконання автора, важливо: внести зміни до ЗУ "Про вищу освіту"; чітко усвідомити відмінності науково-дослідних музеїв при ВНЗ від музеїв інших навчальних закладів, що перебувають у сфері управління Міністерства освіти і науки України; вирішити питання фінансування та кадрового забезпечення музеїв [32, с. 34–35].

Серед дослідників немає однастайності щодо визначення функцій сучасних музеїв при вищих навчальних закладах. Так, І. Медведєва виділяє наступні: науково-дослідну, соціально-виховну та освітню [33]; Ю. Павленко виокремлює освітню, виховну, науково-дослідну, функцію популяризації, профорієнтаційну, функцію підвищення кваліфікації [34].

В останні роки серед науковців порушуються питання впровадження у навчальний процес музейно-педагогічних програм та інтегрованих курсів. На думку О. Караманова, такі навчальні курси як "Музеєзнавство" й "Історичне краєзнавство" потрібно викладати саме у музейному середовищі, що сприятиме засвоєнню необхідних знань, опануванню практичних методів і прийомів музейно-педагогічної діяльності. Музей здатний не лише "занурювати" глядача до культури минулого, а й "прокладати місток" до цінностей сьогодення [35, с. 138].

Питання створення музейно-педагогічних програм порушує у дисертаційному дослідженні Т. Белофастова. Дослідницею розроблено і науково обґрунтовано технологію створення цільових музейно-педагогічних програм. При підготовці таких програм, на думку автора, важливо враховувати профільність музею, тематичну спрямованість його експозиційних залів та потенційний склад аудиторії. Автор виділяє три змістовні компоненти технології створення цільових музейно-педагогічних програм: організаційний, методичний, психологічний [36, с. 13–14].

Таким чином, здійснений аналіз праць українських науковців, присвячених проблемі діяльності музеїв при педагогічних навчальних закладах України I–II р.а., свідчить про існування до них значного дослідницького інтересу. Пріоритетними напрямками наукових досліджень були музейно-педагогічна діяльність викладачів, кадрове забезпечення музеїв, процес формування нормативно-правової бази, проблеми фінансового та матеріального забезпечення музеїв. На сьогоднішній день відсутні спеціальні, ґрунтовні, узагальнені розвідки з означеної проблеми, а тому їх створення перетворюється в одну з необхідних потреб сучасної української історіографії.

Список використаних джерел

1. Наказ Міністерства освіти № 151 від 20.05.1997 "Про затвердження Положення про музей при закладі освіти системи Міністерства освіти України". – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v0151281-97>.
2. Адаменко К. Розповідають експонати музею / К. Адаменко // Педагогічний вісник. – № 19. – 2005. – 30 верес. – С. 4.
3. Мальована Т. Г. Музей історії Нікопольського училища КДПУ. – Режим доступу: <http://www.bizslovo.org/content/index.php/ua/istoriya-nikopolya/42-suchasniy-nikopol/685-muz-ist-nik-ped-uch.html>.
4. Офіційний сайт Бериславського педагогічного коледжу. – Режим доступу: <http://www.bpc.ks.ua/>.
5. Офіційний сайт Богуславського гуманітарного коледжу імені І.С. Нечуя-Левицького. – Режим доступу: <http://www.bgc.in.ua/>.
6. Офіційний сайт Корсунь-Шевченківського педагогічного училища імені Т.Г. Шевченка. – Режим доступу: <http://kshpu.at.ua/blog>.
7. Офіційний сайт Красноградського коледжу КЗ "ХГПА" ХОР. – Режим доступу: <http://pedkoledg.at.ua/>.
8. Офіційний сайт Лисичанського педагогічного коледжу. – Режим доступу: <http://lisichansk.luguniv.edu.ua/>.
9. Офіційний сайт Маріупольського коледжу ДВНЗ "ПДТУ". – Режим доступу: <http://mkpstu.ucoz.com/>.
10. Офіційний сайт Ржищівського гуманітарного коледжу. – Режим доступу: http://www.rgk.edukit.kiev.ua/nasha_gordistj/.
11. Офіційний сайт педагогічного коледжу Львівського національного університету імені Івана Франка. – Режим доступу: http://pedcollege.franko.lviv.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1:streamline-theme&catid=1:blog &Itemid=1.
12. Офіційний сайт Барського гуманітарно-педагогічного коледжу імені Михайла Грушевського. – Режим доступу: <http://bar-bgpk.at.ua/>.
13. Офіційний сайт ВКНЗ "Володимир-Волинський педагогічний коледж ім. А.Ю. Кримського". – Режим доступу: <http://www.vvpc.com.ua/>.
14. Офіційний сайт Індустріально-педагогічного технікуму Конотопського інституту Сумського державного університету. – Режим доступу: <http://kipt.sumdu.edu.ua/>.
- 15.

Офіційний сайт Путівльського педагогічного коледжу імені С.В.Руднева. – Режим доступу: <http://www.putped.edu.ua/>. 16. Горбенко О.В. Музей – осередок народної культури / О.В. Горбенко // Освітнячка. – № 1 (8). – 2004. – 26 січн. – С. 2. 17. Офіційний сайт Лебединського педагогічного училища імені А.С.Макаренка. – Режим доступу: http://lebped.com.ua/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=8&Itemid=36. 18. Офіційний сайт Жовтоводського училища Криворізького державного педагогічного університету. – Режим доступу: <http://osvita.ua/vnz/college/16357/>. 19. Офіційний сайт Красноармійського педагогічного училища. – Режим доступу: <http://www.krasn-rada.gov.ua/gromadskezhittya/osvita/peduchilische>. 20. Наказ Міністерства освіти № 151 від 20.05.1997 “Про затвердження Положення про музей при закладі освіти системи Міністерства освіти України”. – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?code=v0151281-97>. 21. Гайда Л.А. Сучасний стан та перспективи розвитку музеїв при навчальних закладах України / Л.А. Гайда // Матеріали 2-го Круглого столу “Проблеми і перспективи розвитку музеїв ВНЗ України”. Тези доповідей. Київ, 23–24 листопада 2007 р. – К.: 2007. – С. 13–15. 22. Бородин Є.І., Шапаренко Т.І. Концептуальні засади державного управління музейною справою в Україні: нормативно-правовий аспект. – Режим доступу: [http://www.dbuara.dp.ua/zbirnik/2012-02\(8\)/12beinpa.pdf](http://www.dbuara.dp.ua/zbirnik/2012-02(8)/12beinpa.pdf). 23. Гайда Л.А. Музеї при навчальних закладах України / Л.А. Гайда // Красзнавство. Географія. Туризм – № 36 (569). – 2008. – С. 3–9. 24. Гайда Л.А. Сучасний стан та перспективи розвитку музеїв при навчальних закладах України / Л.А. Гайда // Матеріали 2-го Круглого столу “Проблеми і перспективи розвитку музеїв ВНЗ України”. Тези доповідей. Київ, 23–24 листопада 2007 р. – К.: 2007. – С. 13–15. 25. Павленко Ю.Г. Музеї педагогічного профілю як фактор професійної підготовки майбутніх учителів: дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.04 / Павленко Юлія Григорівна. – Х., 2008. – 248 арк. 26. Павленко Ю.Г. Музеї педагогічного профілю як фактор професійної підготовки майбутніх учителів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / Ю.Г. Павленко. – Х., 2008. – 20 с. 27. Павленко Ю. Стан практичного використання музеїв педагогічного профілю у професійній підготовці майбутніх учителів // Імідж сучасного педагога. – № 5–6. – 2007. – С. 7–9. 28. Пусецька Н. Формування у майбутніх учителів інтересу до професії засобами музейно-педагогічної діяльності. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pspo/2011_33_2/Puseplina.pdf. 29. Кожолянко Г., Мойсей А., Воротняк І. Проблеми и перспективы развития музейного дела в Украине. – Режим доступа: http://atlas.usv.ro/www/codru_net/CC17/2/09_museum.pdf. 30. Муравская С.В. Музеи высших учебных заведений: некоторые особенности существования. – Режим доступу: http://history.spbu.ru/userfiles/Elekt_bib./VM/6/Muravskaya.pdf. 31. Чуткий А.І. Роль музею ВНЗ в процесі формування свідомості громадян України / А.І. Чуткий // Історія України – очима молоді. Практична допомога музеїв вищих навчальних закладів: Матеріали 3-го круглого столу. Київ, 17 листопада 2008 р. – К.: НТУУ “КПІ”, 2009. – С. 29–30. 32. Самойленко Н.Г. Огляди музеїв при навчальних закладах та їхня роль в покращенні роботи університетських музеїв / Н.Г. Самойленко // Історія України – очима молоді. Практична допомога музеїв вищих навчальних закладів: Матеріали 3-го круглого столу. Київ, 17 листопада 2008 р. – К.: НТУУ “КПІ”, 2009. – С. 32–35. 33. Медведєва І. Соціально-функціональний аспект діяльності музеїв вищих навчальних закладів у процесі виховання студентської молоді. – Режим доступу: [arhive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/gnvp/2010_52_2.5.pdf](http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/gnvp/2010_52_2.5.pdf). 34. Павленко Ю.Г. Музеї педагогічного профілю у контексті професійного становлення майбутніх учителів: сутнісний аспект. – Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/2322/1/05pyugsa.pdf>. 35. Караманов О. Вищий навчальний заклад у просторі музею: перспективи впровадження інтегрованих курсів / О. Караманов // Вісник Львівського університету. – Серія педагогіка – 2010. – Вип. 26. – С.134–142. 36. Белофастова Т.Ю. Педагогічні засади діяльності музею як соціально-культурного центру: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.06 “Теорія, методика і організація культурно-просвітньої діяльності” / Т.Ю. Белофастова. – К., 2003. – 14 с.

Ирина Березанская

ФУНКЦІОНІРОВАНИА МУЗЕЕВ ПРИ ПЕДАГОГІЧЕСКИХ ВУЗАХ УКРАИНЫ I–II УРОВНЕЙ АККРЕДИТАЦИИ (2002–2011 ГГ.): ИСТОРИОГРАФИЯ ПРОБЛЕМЫ

В статье проанализированы наработки украинских ученых по вопросам деятельности музеев при высших педагогических учебных заведениях I–II уровнях аккредитации в 2002–2011 гг., определены их достижения в освещении исследуемой проблемы.

Ключевые слова: музей, высшие учебные заведения, функции музея, педагогические вузы, историография.

Iryna Berezanska

FUNCTIONING OF MUSEUMS BY PEDAGOGICAL INSTITUTES OF HIGHER EDUCATION OF UKRAINE I–II ACCREDITATION LEVEL (2002–2011): HISTORIOGRAPHY PROBLEM

In the article historiography work of the Ukrainian scientists analyzed on question museums' activity by pedagogical institutes of higher education I–II accreditation level in 2002–2011, their achievement was certain in illumination of the investigated problem.

Key words: museum, institutes of higher education, functions of museum, pedagogical universities, historiography.